

regarded as personal formation, characterizing the student's ability to actualize, integrate and apply in real life situation, mastered in the process of learning mathematics, experience of activity. It is established that the formation of mathematical competence is progressive direction in improving mathematical knowledge, which logically follows from the qualified approach to the subject.

Key words: state standard of general primary education, competence approach, professional training of the future teachers, curriculum, subject mathematical competence.

В. А. СТОЛЯР
г. Хмельницький

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРЕДМЕТНОЙ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

В статье рассмотрены педагогические условия эффективной реализации компетентностного подхода в начальном математическом образовании. Исследуется проблема формирования готовности будущих учителей к реализации предметной математической компетентности учащихся. Выяснено, что профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы к формированию математической компетентности учащихся является интегративным качеством, которая включает: психологические качества; мотивы; профессиональные знания, умения и навыки; опыт личности. Математическая компетентность рассматривается как личностное образование, характеризующий способность ученика актуализировать, интегрировать и применять в реальной жизненной ситуации усвоенный в процессе обучения математике опыт деятельности. Установлено, что формирование математической компетентности является прогрессивным направлением в совершенствовании математических знаний, логически вытекает из квалифицированного подхода к предмету.

Ключевые слова: Государственный стандарт общего начального образования, компетентностный подход, профессиональная подготовка будущих учителей, учебный курс, предметная математическая компетентность.

Стаття надійшла до редколегії 07.08.2015

УДК 371.212+374.311.24+37.035.91

Г. В. ТІТОВА
м. Одеса
detrito@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено визначенню особливостей формування лідерських якостей в учнів основної школи. З'ясовано, що особливе місце серед якостей лідера займають особистісні якості які складають поняття надійність. У статті припустили, що молодший підлітковий вік є особливо сприятливий для цілеспрямованого формування лідерських якостей. Описано показники дорослості молодшого підлітка, що можуть забезпечити адекватний розвиток взаємин особистості з оточенням, продовжуючи формувати лідерські якості, а саме: потреби в ставленні до них не як до малюків, а як до дорослих; наявність у підлітків прагнення до самостійності й бажання захистити деякі сфери свого життя від втручання дорослих; вироблення власної лінії поведінки, іноді всупереч дорослим чи товаришам.

Ключові слова: лідерські якості, особистісні якості, молодший підлітковий вік, формування лідерських якостей.

Сьогодні, коли суспільство піддається серйозним випробуванням, вивести країну з кризи можуть сильні, вольові, мудрі особи, що мають бачення майбутнього, уміють будити інтерес до своїх ідей і проєктів, готові до нових соціальних стосунків. У політиці і

економіці, науці і освіті – скрізь потрібні люди, здатні проєктувати і розвивати громадські процеси в позитивному руслі, об'єктивно приносити користь суспільству, затверджувати ідеї світу, добра, справедливості. Подальший розвиток суспільства залежить від

людей, що мають нестандартне мислення, творчу уяву, неабиякі лідерські якості, які володіють демократичною культурою і здатні узяти на себе відповідальність у вирішенні завдань економічного, політологічного і культурологічного порядку. Сьогодні потрібна підготовленість людей до нового типу стосунків, яка забезпечує шлях і перспективи розвитку нашого суспільства і держави в цілому. Ініціативу якісних перетворень стосунків в суспільстві і цілеспрямоване управління процесом нововведень можуть узяти на себе лідери. Особливої уваги набуває вивчення лідерства серед учнів основної школи, оскільки в цьому віці закладаються і формуються основи лідерського потенціалу, який згодом розкривається в дорослому житті.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє говорити про те, що в педагогічній і психологічній науках сформовані основні положення і підходи у вивченні різних аспектів феномену лідерства.

Так, теорії і практиці виявлення лідерів присвячені роботи А. М. Лутошкіна, А. В. Петровського, В. В. Петровського, Л. І. Уманського. Стили лідерства розкриті в роботах Є. С. Кузьміна, І. П. Волкова, В. Ф. Рубахіна, Г. М. Андрєєвої та ін. Питання співвідношення лідерства і керівництва висвітлені в дослідженнях Б. Д. Паригіна, Р. Л. Кричевського, І. П. Волкова, М. В. Удальцової. Вітчизняні і зарубіжні автори аналізували лідерські якості особистості: О. Л. Уманський, М. І. Рожков, Є. В. Горохова, Т. В. Махіна, Р. Хейфетц, Д. Лорі, Дж. Пікен та ін.

Особливу значущість мають роботи, присвячені вивченню особистості в колективі. Одним з перших до цієї проблеми звернувся А. С. Макаренко, який вважав колектив важливим чинником виховання. Ідеї А. С. Макаренка плідно вплинули на розробку найважливіших концепцій виховання: колективу і особистості (О. О. Бодальов, Х. І. Лийметс, Л. І. Новікова, В. А. Караковський та ін.), колективної творчої діяльності (І. П. Іванов). Вивченням феномену лідерства в шкільному колективі займалися Р. Л. Кричевський, який розкрив соціально-психологічні аспекти керівництва класним колективом; І. С. Кон, який розглянув особливості психології ранньої

юності; Г. Ц. Молонов, який розробив методіку і технологію виховання в школі, О. В. Мудрик, який вивчив групи однолітків і взаємини в них; І. П. Подласий, який звернув увагу на педагогічне керівництво колективом; М. І. Станкін, який займається проблемою виявлення лідерів в колективі учнів. Заслугу на увагу робота Н. С. Лейтеса «Психологія обдарованості дітей і підлітків», де розглядається лідерська обдарованість як один з різновидів соціальної обдарованості дітей. В Україні проблема лідерства досліджувалася В. В. Ягодніковою «Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи», Н. О. Семченко «Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності», Н. В. Мараховської «Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу», О. В. Хмизової «Формування лідерської позиції у молодших школярів у позаурочній діяльності» та ін.

Мета статті полягає у розкритті особливостей формування лідерських якостей в учнів основної школи.

Лідерство виявляється на різних вікових етапах розвитку особистості, але має свої особливості щодо мотивації, висування та ефективності лідерства [3, 37].

Особливе місце серед якостей лідера займають особистісні якості які складають поняття надійність. До таких якостей належать прийняття на себе відповідальності, впевненість у собі, самоповага [4]. Р. Стогділл [5], відносить відповідальність і впевненість у собі до того невеликого переліку особистісних якостей, які є досить стабільними в різних ситуаціях і зумовлюють ефективне лідерство.

На сьогоднішній день є велика кількість підходів до опису та розуміння якостей і навичок лідера. Проте всі вони мають кілька спільних точок дотику:

- Для лідера характерна наявність потреби лідирувати, а також прагнення здійснювати владні функції. При цьому наголошується, що лідер повинен реально оцінювати свої лідерські здібності і враховувати складність зовнішніх факторів.

- Лідерство являє собою досить складне утворення і припускає наявність у структурі особистості лідера комплексу навичок, якостей і характеристик. Сюди можна віднести здатність вести за собою, яскраву індивідуальність особистості лідера, вміння встановлювати гармонійні взаємини з оточуючими, високий рівень самосвідомості, надійність, відповідальність.

У розумінні лідерства І. Є. Морозов [2, 30–31] має на увазі процес здійснення впливу на поведінку учасників групи, в основі якого лежать відносини домінування і підпорядкування. Суть лідерства полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на виконавців з боку суб'єкта діяльності шляхом ведення їх за собою до встановленої мети. Виходячи з вищесказаного під лідерськими якостями особистості розуміється психологічний конструкт, що детермінує вплив індивідуального суб'єкта групи на груповий суб'єкт або об'єкт з метою регулювання поведінки останнього. Як будь-які особистісні якості, лідерські якості наповнені змістовними і спонукальними аспектами. У першому випадку мова йде про здібності індивідуального суб'єкта впливати на груповий суб'єкт в системі суб'єкт-об'єктних відносин, тобто груповий суб'єкт мислиться з позицій індивідуального суб'єкта як об'єкт впливу. Спонукальний аспект лідерських якостей характеризується потребами особистості впливати як на групу в цілому, так і на окремих її представників. Таким чином, можна говорити про якийсь психологічний склад лідерських якостей, що реалізується на практиці через різні форми та області існування особистості в групі. У цілому ж, зазначає автор, лідерські якості можна трактувати як здатність, підготовленість і прагнення особистості впливати на групу або окремих її представників з метою регулювання поведінки останніх [2, 30–31].

Як наголошує Д. В. Алфімов, серед безлічі завдань, що стоять перед сучасною загальноосвітньою школою, він виділяє виховання в школярів лідерських якостей. Це завдання, за твердженням автора, характеризує прагнення сучасної освіти України до інтеграції у світове і європейське співтовариство, виховання особистості, яка вміє не тільки очолити

групи людей задля корисних суспільних цілей, але й задля власного самовдосконалення. Тобто лідер не тільки для інших, але й для себе. Лідерська самореалізація – важливий аспект функціонування творчої особистості. Творцю мало створити творчий продукт – треба ще його вміти презентувати й навіть добитися його впровадження [1, 103].

У різні вікові періоди існують неоднакові можливості для виховання лідерських якостей. Основна школа характеризує вік від 10 до 15 років (молодший підлітковий вік). Задля формування лідерських якостей в учнів основної школи необхідно розглянути особливості певного віку.

Д. В. Алфімов [1, 79] наголошує, що молодший підлітковий вік є особливо сприятливий для цілеспрямованого виховання лідерських якостей. Молодшому підліткові властиве відчуття дорослості, тобто його ставлення до самого себе як до дорослого, його уявлення чи відчуття себе повною мірою дорослим. Відчуття дорослості в цьому віці не є обов'язково усвідомленим. Однак воно виступає для підліткового віку специфічною формою самосвідомості, соціальною за своїм змістом. І. Бех виділяє такі показники дорослості молодшого підлітка.

Першим й основним показником цього почуття є виникнення у молодших підлітків потреби в ставленні до них не як до малюків, а як до дорослих. У разі ігнорування цієї потреби вихователем підлітки проявляють образи, різні форми протесту: неслухняність, грубість, упертість, протиставлення себе дорослим чи товаришам, зіткнення й конфлікти.

Другим показником відчуття дорослості є наявність у підлітків прагнення до самостійності й бажання захистити деякі сфери свого життя від втручання дорослих. До таких сфер належать: стосунки з товаришами (дівчатами чи хлопцями), проведення дозвілля, навчальні обов'язки тощо. Так, школярі протестують проти спроб батьків обмежити їхнє спілкування з товаришами, протидіяти їхній субкультурі, новим прагненням до популярної музики, комп'ютерних розваг тощо. Прагнення підлітків до самостійності в навчанні й різних видах діяльності найяскравіше проявляється у відмові від допомоги й у

незадоволенні в разі спроб контролювати якість роботи.

Третій показник наявності в дітей почуття дорослості – вироблення власної лінії поведінки, іноді всупереч дорослим чи товаришам. Так, підлітки можуть наполягати на тому, що певні навчальні предмети їм не потрібні, і жодні «виховні впливи» дорослих на них не впливатимуть. Вони можуть не погоджуватися з оцінками й думками одних товаришів, віддаючи перевагу в спілкуванні іншим.

У підлітковому віці в психологічному розвитку основна роль належить системі соціальних стосунків. Підліток характеризується бурхливим фізичним і статевим розвитком, збудливістю нервової системи, підвищеним інтересом до представників протилежної статі та власної зовнішності. Зростає цінність дружби з однолітками, відбувається емансипація від дорослих, розширюється сфера соціального спілкування, формуються моральні риси та мотиви поведінки. Домінуючими потребами є потреби у спілкуванні з однолітками та в самоутвердженні. Вчитель перестає бути незаперечним авторитетом, до близьких та рідних ставляться високі вимоги. Заради визнання товаришів підліток здатний на ризиковані вчинки. Хворобливо реагує на приниження, переживає успіх-неуспіх. У спілкуванні з однолітками завоюються взаємини паритету й поваги один до одного. Наявний абсолютизм взаєморозуміння. Новоутвореннями віку є здатність до адекватної оцінки подій, критичне ставлення до оточення, прагнення до дорослості, уміння підкорятися нормам колективного життя.

Отже, як зазначає автор [1, 80] інтенсивність ставлення до оточуючих у цьому віці дуже висока. Поряд із пізнавальним інтересом на високому рівні перебувають прагнення до практичної взаємодії з оточуючими, а також бажання взаємодіяти з ними, сприяти їхньому благополуччю.

Молодший підлітковий вік найбільше підходить для педагогічної організації безпосередніх контактів дитини з різними об'єктами. У цьому віці діти здатні самостійно здійснювати досить складні доручення. Необхідно відзначити, що діти в цьому віці охоче беруть участь у різних заходах, що, безумовно, можна використати в педагогічній практиці.

Таким чином, у молодшому підлітковому віці педагогічний процес носить комплексний характер, він повинен забезпечити адекватний розвиток взаємин особистості з оточенням, продовжуючи формувати лідерські якості [1, 81].

Українська школа, приймаючи як найважливішу стратегічну задачу освіти розвиток людського капіталу держави, намагається спрогнозувати, яким суспільство має бачити свого випускника. Аналіз державних документів у галузі освіти України, вивчення моделей випускника сучасної загальноосвітньої школи дозволяє окреслити такий його портрет:

- любить Україну, поважає український народ, його культуру й духовні цінності;
- приймає традиційні цінності українського громадянського суспільства, людства, сім'ї, відповідальний за долю України;
- творча особистість, мотивована на освіту й самоосвіту протягом усього свого життя;
- має науковий світогляд, володіє основами наукових методів пізнання світу;
- здатний здійснювати дослідницьку проєкту й інформаційну діяльність;
- усвідомлює себе особистістю, соціально активний, поважає закон і правопорядок, виконує свої обов'язки перед сім'єю, суспільством, державою, Батьківщиною, людством;
- поважає інших людей, уміє вести конструктивний діалог;
- виконує і пропагує правила здорового й безпечного способу життя;
- готовий до усвідомленого вибору професії, розуміє її моральні основи;
- готовий до взаємодії з іншими людьми заради досягнення загальних, у тому числі, загальнозначущих результатів [1, 106].

Цей портрет має доповнитися такими якостями, які характеризують його як лідера. А саме:

- відповідальний, обов'язковий у виконанні справи;
- чесний перед собою й людьми, із якими працює;
- самостійний у виконанні дорученої справи;
- спроможний до співчуття й співпереживання (емпатія);
- здатний активно впливати на інших;

- уміє спілкуватися та уважно слухати співрозмовника, комунікабельний;
- організований у будь-яких сферах життєдіяльності;
- уміє показати особистий приклад у поведінці та діяльності;
- упевнений у собі;
- знаючий;
- уміє управляти собою, володіє емоціями;
- готовий приймати відповідальні рішення [1, 107].

Незважаючи на контурний характер такого портрету, зрозуміло одне, що він дозволяє посилити головну задачу освіти – творення особистості, яка має бути наділена всіма переліченими якостями, бути здатною до безперервного особистісно-професійного самовдосконалення, мати рефлексивний досвід [1, 107].

Концепція формування нової школи безпосередньо пов'язана із серйозними змінами в змісті підготовки педагогічних кадрів. Стандарти нового покоління міняють філософію педагогічної освіти. Її метою стає створення умов для продуктивного й досить швидкого розвитку особистості вчителя, що має лідерські якості й здатний на професійному рівні виховати ці якості (а також ті, які будуть потрібні в майбутньому) у представників нових поколінь. Учитель стає зразком особистісного розвитку. Учитель не той, хто вже досяг вершин людського життя, а той, хто піднімається до них, беручи із собою своїх учнів і разом із ними переборюючи всі труднощі особистісного росту й соціального розвитку. Лідерські якості особистості формуються з дитинства батьками й учителями й тільки тоді, коли батьки й учителі самі є їхніми носіями. Такі якості неможливо передати як інформацію. Вони вирощуються в людині іншою особистістю, що має такі якості. Виховати лідера, майбутнього відповідального сім'янина й професіонала, створити основу для успішної соціалізації у високотехнологічному, стрімко мінливому світі здатний тільки вчитель, що володіє цими якостями й, більше того, що постійно здобуває нові корисні якості. До сучасного педагога висувуються вимоги нового часу:

- володіння сучасними технологіями розвиваючої освіти, що визначають нові параметри школи ХХІ ст.;
- визнання пріоритету антропоцентричного підходу до процесу навчання й виховання дітей і молоді, орієнтованого на розвиток креативної особистості-лідера;
- здатність бачити неповторність кожного учня, ураховувати в навчально-виховному процесі вікові, індивідуальні й особистісні особливості різних дітей і реагувати на їхні потреби;
- здатність спілкуватися з іншими учасниками освітнього процесу;
- здатність поліпшувати середовище навчання, проектувати психологічно комфортне освітнє середовище;
- здатність супроводжувати професійну кар'єру учнівської молоді [1, 108–109].

Ми згодні з думкою Д. В. Алфімова, що сучасній загальноосвітній школі потрібні педагоги, що глибоко володіють психологопедагогічними знаннями й розуміють особливості розвитку школярів, разом із тим, є фахівцями в інших галузях діяльності, здатні допомогти учням знайти себе в майбутньому, стати лідерами, самостійними, творчими й упевненими в собі людьми. Чуйні, уважні й сприйнятливі до інтересів школярів, відкриті до всього нового вчителі – ключова особливість сучасної школи [1, 109].

Список використаних джерел

1. Алфімов Д. В. Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / Алфімов Дмитро Валентинович. — Донецьк, 2012. — 495 с.
2. Морозов И. Е. Развитие лидерских качеств у студентов в процессе вузовского обучения : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Морозов Илья Евгеньевич. — Москва, 2006. — 150 с.
3. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ягоднікова Вікторія Вікторівна. — Одеса, 2005. — 215 с.
4. Shaw M. Group dynamic: the psychology of small group behavior / M. Shaw. — 2nd ed. — N. Y., 1981.
5. Stogdill R. M. Handbook of Leadership / R. M. Stogdill. — New York, 1974. — P. 51, 52.

A. TITOVA
Odesa

FEATURES OF LEADERSHIP QUALITIES FORMATION AMONG PRIMARY SCHOOL PUPILS

The article is devoted to the identification of the features of leadership qualities formation among primary school pupils. It was found out that the special place among qualities of the leader is taken by personal qualities which make up the concept of reliability. It was suggested in the article that younger adolescence is especially favorable for the purposeful formation of leadership qualities. The indicators of an adulthood of a younger teenager are described, which can provide an adequate development of the relations of an individual with others, continuing to form leadership qualities, namely: the need to treat them not as children but as adults; the existence of tendency to independence among teenagers and the desire to protect some spheres of the life from intervention of adults; developing their own line of behaviour, sometimes against adults or friends.

Key words: leadership, personal qualities, early adolescence, the formation of leadership qualities.

A. В. ТИТОВА
г. Одесса

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

Статья посвящена определению особенностей формирования лидерских качеств у учащихся основной школы. Выяснено, что особое место среди качеств лидера занимают личностные качества, которые составляют понятие надежность. В статье предположили, что младший подростковый возраст особенно благоприятен для целенаправленного формирования лидерских качеств. Описаны показатели взрослости младшего подростка, которые могут обеспечить адекватное развитие отношений личности с окружающими, продолжая формировать лидерские качества, а именно: потребность в отношении к ним не как к детям, а как к взрослым; наличие у подростков стремления к самостоятельности и желание защитить некоторые сферы своей жизни от вмешательства взрослых; выработка собственной линии поведения, иногда вопреки взрослым или друзьям.

Ключевые слова: лидерские качества, личностные качества, младший подростковый возраст, формирование лидерских качеств.

Стаття надійшла до редколегії 17.08.2015